

Brytyjska ustawa o sprzedaży towarów z 1893 r. – unifikacja rozwiązań prawnych czy anglicyzacja prawa szkockiego?

1. Wstęp

Trwający już ponad trzysta lat proces stopniowego zbliżania się rozwiązań prawnych funkcjonujących w Szkocji do dominującego w ramach Zjednoczonego Królestwa systemu prawa angielskiego od samego początku budził szereg obaw i zastrzeżeń ze strony Szkotów, dlatego też w traktacie zjednoczeniowym z 1707 r. – oprócz założeń unifikacji części rozwiązań prawnych – znalazł się również mechanizm chroniący niezależny charakter szkockiego systemu prawa prywatnego.

Hector MacQueen, odnosząc się do wyrażonego w artykule 18 wspomnianego traktatu dezyderatu harmonizacji systemów prawnych królestw Szkocji i Anglii, wskazuje, iż zapis ten w żadnym razie nie może być rozumiany jako przyzwolenie na dowolną zmianę jednego z wymienionych porządków prawnych kosztem drugiego, ale nakazuje podejmowanie takich działań legislacyjnych, które doprowadzą do wprowadzenia jednakowych rozwiązań w zakresie handlu i ceł. Ten sam artykuł zakłada wprowadzenie dodatkowego mechanizmu ochronnego dla szkockiego prawa prywatnego, które zmieniane miało być jedynie wtedy, gdy miała za tym iść ewidentna korzyść dla mieszkańców Szkocji¹.

Powyższe może prowadzić do wniosku, iż podział na przepisy, które ulegać mają harmonizacji, oraz te, które co do zasady pozostawać mają niezmiennie, biegnie wzdłuż tradycyjnie określonej linii podziału na prawo prywatne oraz prawo publiczne. Problematyczne w tym zakresie staje się jednak prawo handlowe, które wprost zostało wymienione jako pole dalszej unifikacji, należąc przy tym tradycyjnie już do sfery prawa prywatnego.

Niniejsze opracowanie ma dwa cele. Pierwszym z nich jest przedstawienie ewolucji jednego z najważniejszych instrumentów prawa handlowego, jakim jest kontrakt

¹ H. MacQueen, *Europeanisation of Contract Law*, [w:] L. DiMatteo, Q. Zhou, S. Saintier, K. Rowley (Eds.), *Commercial Contract Law: Transatlantic Perspectives*, Cambridge 2013, s. 544.

sprzedaży towarów, w pierw na gruncie prawa szkockiego, a następnie w pierwszej fazie tworzenia się rozwiązań brytyjskich na podstawie ustawy o sprzedaży towarów z 1893 r.² (Sale of Goods Act 1893³), która w Zjednoczonym Królestwie pozostawała kluczowym aktem prawnym w zakresie regulacji sprzedaży aż do wejścia w życie nowej ustawy z 1979 r., a w Irlandii obowiązuje – mimo szerokich zmian – do dzisiaj. Drugim z nich jest odpowiedź, czy przyjęte rozwiązania stanowiły próbę ujednoczenia rozwiązań pochodzących z odrębnych tradycji prawnych z zachowaniem kluczowych elementów odmienności, czy też stanowiły formę anglicyzacji prawa szkockiego.

2. Regulacja kontraktu sprzedaży w prawie szkockim przed 1893 r.

Pełne przedstawienie nowych rozwiązań prawnych wymaga ukazania wcześniejszych regulacji funkcjonujących w Szkocji. W.M. Gordon wskazuje, że pierwsze informacje o charakterze tej umowy można znaleźć w XIV-wiecznym *Regiam Maiestatem*, a choć charakter tej instytucji był zbliżony do rozwiązań znanych w prawie rzymskim, to różnił się od nich w pewnych aspektach, z których najważniejsze to brak w pełni konsensualnego charakteru kontraktu⁴ oraz brak implementacji rzymskiej zasady *periculum est emptoris* poprzez powiązanie ciężaru ryzyka przypadkowej utraty rzeczy z faktem jej posiadania⁵.

W okresie XVI oraz XVII w. głównym źródłem prawa szkockiego, szczególnie w zakresie prawa prywatnego i procesowego, były tzw. *Practicks* – zbiory orzeczeń szkockich sądów, w szczególności Sądu Sesji, które zapewniały wiedzę na temat charakteru i powodów rozstrzygnięć sądowych⁶. Do najważniejszych z nich należały zbiory

² 56 & 57 Vict. c. 71. Treść ustawy dostępna online: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1893/71/contents/enacted> [dostęp: 15.03.2020].

³ J. Roberston Chrisite, choć posługuje się przyjętą nazwą ustawy, wskazuje na istotny problem początku jej obowiązywania – ustawa w swojej treści formułuje zapis o obowiązywaniu od 1 stycznia 1894 r., jednak na skutek opóźnień w pracach legislacyjnych w Parlamencie Brytyjskich uzyskała ona asygnatę królewską dopiero 20 lutego tegoż roku, co nadawało jej charakter retroaktywny. Robertson wskazuje, że ta sytuacja może wywołać problemy ze stosowaniem ustawy w kontraktach z kupcami amerykańskimi, bowiem konstytucja amerykańska zasadę zakazu retroaktywności prawa uznaje za jeden z filarów swojego systemu prawnego. J. Robertson Christie, *The Sale of Goods Act 1893 and Recent Cases*, “Judicial Review” 1897, vol. 9, s. 275.

⁴ Jego zawiązanie się wynikało bądź to ze spełnienia świadczenia przez jedną ze stron bądź wręczenia zadatku przez kupującego.

⁵ W.M. Gordon, *Sale*, [w:] R. Zimmermann (ed.), *A History of Private Law in Scotland, Vol. 2: Obligations*, Oxford 2000, s. 306.

⁶ W. Bell, *A Dictionary and Digest of the Law of Scotland: With Short Explanations of the Most Ordinary English Law Terms. To which is Added a Supplement, Containing an Analysis of the Court of Session Act, the Advocation and Suspension Act, the Diligence Act, and the Entail Excambion Act*, Edinburgh 1838, s. 648, s.v. *Practicks*.

autorstwa sir Jamesa Balfoura⁷ oraz sir Thomasa Hope'a⁸. Z uwagi na charakter tych dzieł, które mniej skupiały się na teorii i doktrynie, a bardziej na przedstawieniu poszczególnych spraw, brak jest w nich syntetycznego przedstawienia kontraktu. Jednocześnie omawiane sprawy wskazują na szczególnie problematyczne sfery praktyki, do których należały problem przeniesienia tytułu prawnego do zbytej rzeczy oraz obowiązki gwarancyjne sprzedawcy⁹.

Okres przypadający od ostatnich dwóch dekad XVII w. do drugiej połowy XIX w. określany jest jako złoty wiek szkockiej jurysprudencji wynikający z działalności pisarzy instytucjonalnych¹⁰.

Pierwszy z nich, James Dalrymple, wicehrabia Stair, sprzedaży poświęca w swoim dziele¹¹ czternasty rozdział pierwszej księgi¹², która podzielona jest na siedem tytułów dotyczących odpowiednio definicji sprzedaży (oraz traktowanej na równi z nią zamiany)¹³, przedmiotu sprzedaży¹⁴, kwestii zadatku¹⁵, dodatkowych klauzul zawieranych w kontrakcie sprzedaży¹⁶, odpowiedzialności za wady prawne rzeczy sprzedanej¹⁷ oraz problemu dostawy przedmiotu sprzedaży¹⁸. W ocenie W.M. Gordona regulacja sprzedaży zawarta

⁷ Pierwotnie opublikowane w 1754 r., obecnie funkcjonują w formie omówionego wydania: P.G.B. McNeil (ed.), *The Practicks of Sir James Balfour of Pittendreich*, Edinburgh 1962, znane również pod nazwą *Major Practicks*.

⁸ Sir Thomas Hope, *Practical Observations Upon Divers Titles of the Law of Scotland*, opublikowane w 1726 r., znane również pod nazwą *Minor Practicks*.

⁹ W.M. Gordon, *op. cit.*, s. 307-310.

¹⁰ Jako pisarzy instytucjonalnych określa się tych przedstawicieli szkockiej jurysprudencji, których traktaty prawnicze w ocenie przedstawicieli judykatury uzyskiwały status subsydiarnego źródła prawa. Ich wyjątkowy charakter wynikał z faktu wypełnienia istotnych luk w szkockim prawie prywatnym oraz stosunkowo dużej żywotności dzieł – szkocki system prawny bowiem ani w XIX w., ani później nie doczekał się kompleksowej kodyfikacji prawa prywatnego. Znaczenie dzieł opierało się na wadze, jaką wyrażonym w nich opiniom autorów przypisywali ówczesni oraz późniejsi prawnicy – teoretycy i praktycy, stosując je jako przedmiot wykładu czy uzasadnienie wyroków. Dzieła instytucjonalne powstały w określonym momencie historycznym jako odpowiedź na potrzebę wykształcenia się odrębnego i nowoczesnego systemu szkockiego prawa prywatnego. Historia w ten sposób zatoczyła więc koło – dzieła instytucjonalne, które sprowadziły do roli pomników prawa źródła prawa z okresu średniowiecznego, same w toku XX oraz XXI w. uzyskiwały taki status w wyniku swojej dezaktualizacji przez utrwalenie się precedensowego charakteru szkockiego sądownictwa. Więcej: J.W. Cairns, *Institutional Writings in Scotland Reconsidered*, [w:] A. Kiralfy, H.L. MacQueen (Eds.), *New Perspectives in Scottish Legal History*, London 1984; K. Luig, *The Institutes of National Law in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, "Juridical Review" 1972, vol. 17.

¹¹ James Dalrymple, wicehrabia Stair (1619-1696), szkocki adwokat, nauczyciel akademicki, lord Prezydent Sądu Sesji oraz twórca jednego z podstawowych szkockich traktatów prawniczych: *The Institutions of the Law of Scotland, deduced from its Originals and collated with the Civil, Canon and Feudal Laws and with the Customs of neighboring Nations*, Edinburgh 1681.

¹² Stair, 1.14.

¹³ *Ibidem*, 1.14.1.

¹⁴ *Ibidem*, 1.14.2.

¹⁵ *Ibidem*, 1.14.3.

¹⁶ *Ibidem*, 1.14.4-5.

¹⁷ *Ibidem*, 1.14.6.

¹⁸ *Ibidem*, 1.14.7.

w dziele Staira nie stanowi rewolucji na tle wcześniejszych rozwiązań, a jedynie stworzenie szerszej, dogmatycznej podstawy kontraktu, na podstawie dorobku kontynentalnej cywilistyki¹⁹. Z istotnych różnic względem rzymskiego pierwowzoru kontraktu wskazał na traktowanie pieniędzy przekazanych przy zawieraniu kontraktu raczej w charakterze zadatku niż zaliczki oraz odmienne traktowanie powództw *actio redhibitoria* oraz *actio quanti minoris*, których opis nie znajduje się w tytule dotyczącym sprzedaży, a w dziale poświęconym oszustwu, co było tożsame z traktowaniem tych powództw nie jako środka ochrony nabywcy, ale ujemnych konsekwencji nieuczciwego zachowania sprzedawcy²⁰.

Kolejny z pisarzy instytucjonalnych, Andrew MacDouall, lord Bankton, omawianemu kontraktowi poświęcił w swoim dziele²¹ dziewiętnasty rozdział pierwszej księgi. Co ciekawe – tak samo jak Stair – omówił w tym rozdziale zagadnienie zamiany, natomiast innowacyjną decyzją tego autora jest przedstawienie w tym rozdziale problemu ubezpieczenia, które rozumiał on jako sprzedaż bezpieczeństwa towarów²². Co do charakteru kontraktu sprzedaży wyłaniającego się z treści dzieła Banktona, wypada powtórzyć konstatację, która często pojawia się przy porównaniu oddalonych od siebie o 70 lat dzieł Staira i Banktona – różnią się one bowiem bardziej w zakresie formy niż treści, czego zresztą nie kryje młodszy z autorów, ukazując źródło swojej inspiracji w podtytule dzieła²³.

Ostatni z osiemnastowiecznych pisarzy instytucjonalnych, John Erskine²⁴, rozważania dotyczące sprzedaży zawiera w trzeciej księdze swojego dzieła, rozpoczynając od nich wywód w zakresie zobowiązań umownych, nazywanych w Szkocji zobowiązaniami konsensualnymi²⁵. W swoim wywodzie Erskine przedstawia regulację kontraktu w sposób

¹⁹ W.M. Gordon, *op. cit.*, s. 310-311.

²⁰ Stair 1.9.10.

²¹ Andrew MacDouall (1685-1760) – szkocki adwokat, od 5 lipca 1755 r. sędzią Sądu Sesji, który orzekał pod tytułem lorda Banktona. Autor jednego z najistotniejszych szkockich traktatów prawnych z zakresu prawa prywatnego, wydane w trzech tomach na przestrzeni lat 1751-1753: *Institute of the Laws of Scotland in Civil Rights, with Observations upon the Agreement of Diversity between them and the Laws of England in Four Books. After the General Method of the Viscount of Stair's Institutions*. O lordzie Banktonie jako sędzi Sądu Sesji: G. Bruton, D. Haig, *An Historical Account of the Senators of the College of Justice: from its Institution*, Edinburgh 1836, s. 521.

²² Bankton 1.19, 19-29.

²³ W pracy Banktona znajdują się obszerne odwołania zarówno do klasycznego prawa rzymskiego, jak i do dorobku kontynentalnej cywilistyki, zaś z dzieła Staira te źródła inspiracji są widoczne częściej w treści niż we wskazaniu bibliograficznym. W pracy Banktona znajdują się ponadto dokładne odwołania do konkretnych orzeczeń Sądu Sesji, podczas gdy w pracy Staira tego typu odwołania znalazły się dopiero w późniejszych edycjach staraniami kolejnych redaktorów dzieła. Pewnym *novum* w dziele Banktona są nieoznaczone numerycznie uwagi, które autor czyni po poszczególnych rozdziałach w kontekście sposobu uregulowania omawianej instytucji w prawie angielskim. Bardzo ciekawy jest jednak brak takiego podrozdziału w przypadku umowy sprzedaży.

²⁴ John Erskine (1695-1768) – szkocki adwokat, profesor prawa szkockiego na uniwersytecie w Edynburgu, autor akademickiego podręcznika do nauki prawa szkockiego (*Principles of the Law of Scotland in the Order of Sir George Mackenzie's Institutions of that Law*, Edinburgh 1754) oraz dzieła instytucjonalnego: *The Institutes of the Law of Scotland*, Edinburgh 1765.

²⁵ Erskine, *Institutes...*, 3.3.2-13.

tożsamy z Stairem, odwołując się szeroko do prawa rzymskiego oraz nowych orzeczeń Sądu Sesji.

Wprowadzenie ustawy poprzedziła działalność ostatniego z pisarzy instytucjonalnych, George’a Bella²⁶, który oprócz krótkiego traktatu o sprzedaży²⁷ zajął się problemem sprzedaży w zarówno w swoich *Komentarzach*, jak i *Instytucjach*. Jak zauważa W. Gordon, kontrakt przedstawiony przez Bella, mimo ponad stu lat wpływu prawa angielskiego, w dalszym ciągu zachowuje szkocki charakter, ale jednocześnie bardzo widoczny staje się podział jednolitego kontraktu sprzedaży na odrębne zasady poświęcone sprzedaży towarów oraz sprzedaży nieruchomości, który to podział właściwy jest dla prawa angielskiego, zaś w Szkocji takie rozdzielanie uzasadniano wyodrębnieniem się z prawa cywilnego nowej gałęzi prawnej, jaką jest prawo handlowe²⁸.

3. Zmiany ustawodawcze

Istotnym krokiem ustawodawczym, który poprzedzał wprowadzenie ustawy, było uchwalenie przez parlament brytyjski specjalnej ustawy znanej jako Mercantile Law Amendment Act (Scotland) z 1856 r.²⁹ Ustawa wprowadzała ograniczone zmiany w zakresie kontraktu sprzedaży, doręczeń oraz weksli, a towarzyszyła jej podobna ustawa regulująca te zagadnienia na terenie Anglii i Walii³⁰. Obie ustawy miały za zadanie zbliżenie rozwiązań funkcjonujących w różnych częściach kraju, nie wprowadzały jednak jednolitego reżimu prawnego³¹.

Regulacje w zakresie kontraktu sprzedaży zawarte zostały w pierwszych pięciu artykułach ustawy. Pierwsze dwa artykuły starają się pogodzić różnicę między prawem szkockim i angielskim w zakresie momentu przeniesienia własności³². Nie zmieniając klasycznej szkockiej zasady, ustawodawca brytyjski wprowadził bardzo szczegółowe

²⁶ George Joseph Bell (1770-1843) – adwokat i profesor prawa szkockiego na Uniwersytecie w Edynburgu. Autor traktatu o bankructwie (*Treatise on the Law of Bankruptcy*, Edinburgh 1804), którego druga, rozszerzona edycja ukazała się w 1810 r. z podtytułem: *Commentaries on the Law of Scotland and on the Principles of Mercantile Jurisprudence* i uzyskała rangę dzieła instytucjonalnego.

²⁷ Opublikowanego już pośmiertnie w 1844 r. *Inquiries into the Contract of Sale of Goods and Merchandise as Recognised in the Judicial Decisions and Mercantile Practice of Modern Nations*.

²⁸ W.M. Gordon, *op. cit.*, s. 320-322.

²⁹ 19 & 20 Vict. c. 60. Tekst ustawy: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/19-20/60/contents/enacted> [dostęp: 15.03.2020].

³⁰ Mercantile Law Amendment Act – 19 & 20 Vict. c. 97. Tekst ustawy: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/19-20/97/contents/enacted> [dostęp: 15.03.2020].

³¹ E. Reid, *Mixed but Not Codified: The Case of Scotland*, [w:] J. Rivera (ed.), *The Scope and Structure of Civil Codes*, New York 2014, s. 363.

³² W prawie szkockim własność przechodziła na nabywcę w momencie doręczenia przedmiotu zakupu, podczas gdy w prawie angielskim moment przeniesienia własności był przedmiotem decyzji stron.

rozwiązania chroniące prawa nabywcy względem wierzycieli posiadającego sprzedawcy³³ oraz regulacje umożliwiające nabycie własności przedmiotu zakupu przez osobę, która nabyła ją już od nabywcy, w sytuacji, w której nigdy nie wszedł on w jej posiadanie, a zatem formalnie nie doszło do nabycia przez niego własności³⁴. Artykuły trzeci i czwarty dotyczyły odpowiednio prawa zatrzymania oraz uprawnień ziemskich, natomiast artykuł piąty obejmował kwestie gwarancji jakości, która w prawie szkockim miała charakter dorozumiany, zaś w prawie angielskim należało jej udzielić w sposób wyraźny. W tym zakresie doszło do ograniczenia ustawowego zobowiązania sprzedającego, który w sposób dorozumiany gwarantował bezpieczeństwo produktu oraz brak jego wadliwości, natomiast gwarancja jakości musiała mieć charakter wyraźny³⁵.

Powyższe działania legislacyjne stanowiły jednak jedynie półśrodek w drodze do harmonizacji regulacji kontraktu sprzedaży na terenie Zjednoczonego Królestwa. Pierwszy projekt wprowadzenia jednolitych rozwiązań powstał w 1888 r., zaś jego autorem był twórca późniejszej ustawy z 1893, sir Mackenzie Chalmers³⁶. Ustawa dotyczyła jedynie sprzedaży ruchomości³⁷, co sankcjonować miało na gruncie prawa szkockiego istniejącą w prawie angielskim odrębność reżimów obrotu oboma rodzajami przedmiotów własności. Projekt nie trafił jednak pod obrady Parlamentu, a prace nad nim zakończyły się na etapie jednej z komisji parlamentarnych, zaś przedstawiony ponownie w 1891 r. został odrzucony przez Izbę Gmin, mimo rekomendacji Izby Lordów co do przyjęcia nowego prawa³⁸. Dopiero trzecia próba, podjęta w 1893 r., zakończyła się sukcesem.

³³ Art. 1. „From and after the passing of this Act, where Goods have been sold, but the same have not been delivered to the Purchaser, and have been allowed to remain in the Custody of the Seller, it shall not be competent for any Creditor of such Seller, after the Date of such Sale, to attach such Goods as belonging to the Seller by any Diligence or Process of Law, including Sequestration, to the Effect of preventing the Purchaser or others in his Right from enforcing Delivery of the same; and the Right of the Purchaser to demand Delivery of such Goods shall from and after the Date of such Sale be attachable by or transferable to the Creditors of the Purchaser”.

³⁴ Art. 2. „Where a Purchaser of Goods who has not obtained Delivery thereof shall after the passing of this Act sell the same, the Purchaser from him or any other subsequent Purchaser shall be entitled to demand that Delivery of the said Goods shall be made to him and not to the original Purchaser; and the Seller, on Intimation being made to him of such subsequent Sale, shall be bound to make such Delivery, on Payment of the Price of such Goods, or Performance of the Obligations or Conditions of the Contract of Sale, and shall not be entitled, in any Question with a subsequent Purchaser, or others in his Right, to retain the said Goods for any separate Debt or Obligation alleged to be due to such Seller by the original Purchaser (...)”.

³⁵ Art. 5. „Where Goods shall, after the passing of this Act, be sold, the Seller, if at the Time of the Sale he was without Knowledge that the same were defective or of bad Quality, shall not be held to have warranted their Quality or Sufficiency, but the Goods, with all Faults, shall be at the Risk of the Purchaser, unless the Seller shall have given an express Warranty of the Quality or Sufficiency of such Goods, or unless the Goods have been expressly sold for a specified and particular Purpose, in which Case the Seller shall be considered, without such Warranty, to warrant that the same are fit for such Purpose”.

³⁶ Mackenzie Dalzell Chalmers (1847-1927) – brytyjski sędzia oraz urzędnik, autor licznych ustaw reformujących brytyjskie prawo handlowe.

³⁷ Sprzedaż nieruchomości miała pozostać niezmienną i oparta na dawnym prawie szkockim.

³⁸ W.M. Gordon, *op. cit.*, s. 329.

Bardzo istotny jest fakt, że ustawa początkowo nie była projektowana jako instrument unifikujący strukturę kontraktu sprzedaży na terenie całego Zjednoczonego Królestwa, a jedynie na terenie Anglii i jej kolonii. W społeczeństwie szkockim istniał głęboki spór co do zasadności unifikacji prawa handlowego – jego przeciwnikami byli, bez zaskoczenia, prawnicy, w tym przede wszystkim sędziowie Sądu Sesji. Unifikacja żarliwych apologetów miała w osobach kupców, w szczególności przedstawicieli Izb Gospodarczych z Edynburga, Aberdeen i Glasgow, których działalność lobbująca umożliwiła uwzględnienie Szkocji w późniejszych projektach ustawy³⁹.

4. Charakter i rola ustawy

Wskazana powyżej ustawa stanowi wyraz specyficznej formy kodyfikacji prawa brytyjskiego, jaką były ustawy kodyfikujące (*codifying statutes*) prawo handlowe, do których należały także prawo wekslowe z 1882 r.⁴⁰, ustawa o spółce z 1890 r.⁴¹ oraz ustawa o ubezpieczeniu morskim z 1906 r.⁴²

Ustawy te – z wyjątkiem projektu ustawy o spółce – przygotowane zostały przez sir Mackenzie Chalmersa, który wykorzystał obce anglosaskiej tradycji narzędzie kodyfikacji do zebrania w formę ustawy zasad poszczególnych instytucji prawa handlowego wypracowanych w dotychczasowym orzecznictwie sądów brytyjskich. Takie rozwiązanie miało na celu nie tylko unifikację konstrukcji poszczególnych kontraktów, ale również ułatwienie dostępu do treści rozwiązań prawnych, z których korzystały sądy i obywatele brytyjscy mieszkający poza metropolią, pozbawieni dostępu do wypełnionych *case-bookami* bibliotek⁴³.

Ustawa, co zostało wspomniane już na wstępie, okazała się stosunkowo długowieczna i dopiero czterdzieści lat temu przestała być elementem systemu prawnego Zjednoczonego Królestwa. Komisja działająca w latach 70. ubiegłego wieku⁴⁴, której przyszło oceniać proponowany kształt projektowanych nowych rozwiązań, przypisywała ową „długowieczność” lakonicznemu stylowi ustawy. Ustawa ujmowała bowiem jedynie te kwestie, które stanowiły w momencie jej tworzenia utrwalone elementy stosunku

³⁹ T.C. Smout, *Anglo-Scottish Relation from 1604 to 1900*, Oxford 2005, s. 253.

⁴⁰ Bills of Exchange Act of 1882 (45 & 46 Vict. c. 61).

⁴¹ Partnership Act of 1890 (54 Vict., c. 39).

⁴² Marine Insurance Act of 1906 (8 Edw 7. c. 41).

⁴³ Więcej o samej idei kodyfikacji prawa angielskiego oraz problemach, z jakimi borykał się ten proces, wspomina sam autor ustaw: M.D. Chalmers, *An Experiment in Codification*, „The Law Quarterly Review” 1886, vol. 6, s. 125-134.

⁴⁴ The Law Commission Report on a Reference under Section 3(1)(e) of the Law of Commissions Act of 1964 on Sale and Supply of Goods, May 1987, s. 3, <https://www.scotlawcom.gov.uk/files/8612/7989/6602/rep104.pdf> [dostęp: 15.03.2020].

obligacyjnego, zaś o tych spornych najczęściej milczała, umożliwiając stronom ich stosowne uregulowanie w łączącej ich umowie. Autor komentarza do ustawy Richard Brown nazywa ustawę najbardziej rewolucyjną zmianą w zakresie regulacji kontraktu sprzedaży w prawie szkockim⁴⁵, zaś Larry DiMatteo wprost wskazuje na anglicyzację rozwiązań szkockich przez brytyjskiego ustawodawcę⁴⁶.

Ustawa składa się z 64 artykułów podzielonych na sześć części. Pierwsze piętnaście artykułów poświęconych jest zagadnieniu zawarcia kontraktu⁴⁷. Przedmiotem drugiej części ustawy są kwestie skutków umowy⁴⁸. Kolejna część dotyczy zagadnienia wykonania kontraktu⁴⁹. Część czwarta przedstawia uprawnienia sprzedawcy w sytuacji braku uzyskania zapłaty za towar⁵⁰. Przedostatnia z części ustawy zawiera regulacje w zakresie środków ochrony procesowej⁵¹, zaś ostatnia – przepisy końcowe oraz terminarz jej wprowadzenia w życie.

5. Główne pola zmian

Wśród zagadnień, które z punktu widzenia prawa szkockiego podlegały najdalej idącym przekształceniom, tradycyjnie wskazuje się na trzy obszary – problem przeniesienia własności rzeczy zakupionej, zagadnienie rozkładu ponoszenia ryzyka między stronami oraz zakres ustawowej gwarancji sprzedającego.

W pierwszym z wymienionych obszarów wskazana już ustawa z 1856 r. nie zdecydowała się na wprowadzenie wprost rozwiązań angielskich, suplementując obowiązującą w Szkocji zasadę przeniesienia własności w momencie przeniesienia posiadania mechanizmami gwarantującymi ochronę rzeczy przed wierzycielami sprzedawcy.

W tym zakresie Sale of Goods Act dokonuje istotnej zmiany wprowadzając rozwiązania angielskie. Artykuł 17 ustawy wprost stwierdza, iż przeniesienie własności ma

⁴⁵ R. Brown, *Notes and Commentaries on the Sale of Goods Act 1893*, Edinburgh 1895, słowo wstępne.

⁴⁶ Q. Zhou, L. DiMatteo, *Three Sales Laws and Common Laws of Contracts*, [w:] L. DiMatteo, M. Hogg (Eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspective*, Oxford 2016, s. 367.

⁴⁷ Ustawodawca brytyjski wyróżnia tu problemy definicji sprzedaży oraz zdolności do zawarcia kontraktu (art. 1-2), wymogów formalnych zawarcia kontraktu (art. 3-4), przedmiotu kontraktu (art. 5-7), określenia ceny sprzedaży (art. 8-9), zakresu odpowiedzialności umownej oraz gwarancyjnej sprzedawcy (art. 10-14) oraz sprzedaży według próbki (art. 15).

⁴⁸ W tej części wydzielono dwa problemy – zagadnienie przeniesienia posiadania przedmiotu nabytego na nabywcę oraz wynikającego z tego ryzyka (art. 16-20) oraz problem przeniesienia własności (art. 21-26).

⁴⁹ Tak część składająca się z 11 artykułów (art. 27-37) nie posiada wewnętrznego podziału, a poświęconą jest zagadnieniom dotyczącym obowiązków stron, sposobu płatności oraz dostarczenia towaru, możliwości dokonania inspekcji dostarczonego towaru, jego przyjęcia bądź odrzucenia.

⁵⁰ Artykuły od 38 do 48 poświęcone są takim problemom, jak zastaw ustawowy na przedmiotach sprzedaży, możliwość wstrzymania dostawy oraz prawo do powtórnej sprzedaży przedmiotu kontraktu.

⁵¹ W artykułach 49 i 50 przedstawiono powództwa sprzedającego o zapłatę ceny oraz o odszkodowanie, zaś uprawnienia procesowe kupującego przedstawiono w artykułach 51-54.

miejsce w momencie postanowionym przez strony, a na potrzeby ustalenia tego porozumienia można brać uwagę nie tylko treść samej umowy, ale również działania stron oraz okoliczności sprawy⁵².

Artykuł 18 wprowadza z kolei szczegółowe reguły w zakresie określenia zamiaru stron w zakresie przeniesienia własności rzeczy sprzedanej. Na podstawową regułę zawarcia kontraktu wpływ ma konsensualny charakter kontraktu, bowiem w przypadku sprzedaży określonego towaru bez dołączenia do kontraktu żadnych warunków, za moment przeniesienia własności przyjmuje się moment zawarcia umowy, bez względu na to czy któraś ze stron, obie bądź żadna spełniła w tym czasie swoje świadczenie⁵³. W przypadku, gdy warunkiem sprzedaży jest przetworzenie przedmiotu sprzedaży, to do przeniesienia własności dochodzi dopiero w momencie, gdy sprzedający wykona swoje zobowiązanie w tym zakresie⁵⁴. W przypadku gdy przedmiotem sprzedaży są określone ilości rzeczy zamiennych, do przeniesienia własności dochodzi dopiero w związku z wyodrębnieniem przedmiotu sprzedaży oraz dokonaniem stosownego powiadomienia kupującego⁵⁵. Czwarta zasada określenia zamiaru stron jest związana z klasyczną zasadą sprzedaży na próbę (*pactum displicentiae*) i zgodnie z regulacją ustawy do przeniesienia własności dochodzi, gdy nabywca wprost wyraża aprobatę co do uzyskanego towaru lub też towar ten zatrzymuje ponad określony czas, a gdy takiego czasu nie określono, ponad rozsądny czas do zwrotu otrzymanej rzeczy⁵⁶.

Drugim z pól, na których widoczne są istotne zmiany dotychczasowej regulacji, jest problem przejścia ryzyka przypadkowej utraty rzeczy. W prawie szkockim utrzymano

⁵² Art. 17. Property passes when intended to pass.

„(1) Where there is a contract for the sale of specific or ascertained goods the property in them is transferred to the buyer at such time as the parties to the contract intend it to be transferred.

(2) For the purpose of ascertaining the intention of the parties regard shall be had to the terms of the contract, the conduct of the parties, and the circumstances of the case”.

⁵³ Art. 18. „Rule 1. Where there is an unconditional contract for the sale of specific goods, in a deliverable state, the property in the goods passes to the buyer when the contract is made, and it is immaterial whether the time of payment or the time of delivery, or both, be postponed”.

⁵⁴ Art. 18. „Rule 2. Where there is a contract for the sale of specific goods and the seller is bound to do something to the goods, for the purpose of putting them into a deliverable state, the property does not pass until such thing be done, and the buyer has notice thereof”.

⁵⁵ Art. 18. „Rule 3. Where there is a contract for the sale of specific goods in a deliverable state, but the seller is bound to weigh, measure, test, or do some other act or thing with reference to the goods for the purpose of ascertaining the price, the property does not pass until such act or thing be done, and the buyer has notice thereof”.

⁵⁶ Art. 18. „Rule 4. When goods are delivered to the buyer on approval or ‘on sale or return’ or other similar terms the property therein passes to the buyer:

(a) When he signifies his approval or acceptance to the seller or does any other act adopting the transaction:

(b) If he does not signify his approval or acceptance to the seller but retains the goods without giving notice of rejection, then, if a time has been fixed for the return of the goods, on the expiration of such time, and, if no time has been fixed, on the expiration of a reasonable time. What is a reasonable time is a question of fact”.

rozdzielenie transferu ryzyka i własności – dla pierwszego wystarczające było zawarcie kontraktu, dla drugiego dostawa połączona z przeniesieniem władztwa faktycznego nad rzeczą. Ustawa wprowadza jednolitą dla obu części Zjednoczonego Królestwa regulację wynikającą z ducha zasady *periculum est venditoris*, która zakładała odpowiedzialność sprzedawcy za znajdujące się w jego posiadaniu sprzedane przedmioty i miała za zadanie motywować go do jak najszybszego sfinalizowania transakcji poprzez wykonanie czynności dostawy. Jednocześnie rozkład ryzyka ulegał zmianie w sytuacji, w której dostawa uległa opóźnieniu z winy nabywcy – w tej sytuacji to na niego przechodziło ryzyko przypadkowej utraty rzeczy⁵⁷.

Ostatnim z pól, które doczekało się znaczących zmian w kierunku rozwiązań angielskich, była sfera ustawowych (*implied*) gwarancji sprzedawcy. W tym zakresie wypada wskazać, iż prawo szkockie regulowało je w szerszym zakresie, zakładając odpowiedzialność nie tylko za brak wad, ale również za odpowiednią jakość produktu. Prawo angielskie – znacznie silniej związane z doktryną *caveat emptor* – nakładało na kupującego obowiązek skrupulatnej inspekcji przedmiotu zakupu oraz udowodnienia złożonych mu zapewnień w zakresie jakości, które musiały mieć charakter wyraźny, by stanowić źródło odpowiedzialności kontraktowej sprzedawcy. Nowe rozwiązania miały charakter dualistyczny – o ile dla Anglii i Irlandii zachowano dość skomplikowany system, który w zależności od charakteru zapisu umownego oraz wady dawał kupującemu do dyspozycji różne formy reakcji⁵⁸, o tyle w przypadku Szkocji nie wprowadzono konsekwentnie angielskiego podziału na gwarancje (*warranties*) oraz warunki (*conditions*)⁵⁹, traktując oba rodzaje wad jednakowo i umożliwiając nabywcy wybór między żądaniem unieważnienia umowy połączonym ze zwrotem rzeczy, lub też żądaniem obniżenia ceny, przy którym można było rzecz zachować⁶⁰. To drugie rozwiązanie stanowiło istotne *novum* w prawie szkockim i oznaczało faktyczne wprowadzenie do szkockiego systemu prawnego powództwa *actio quanti minoris*.

Dalsze zmiany dotyczyły ustawowych bądź dorozumianych obowiązków sprzedawcy (*implied obligations*), które z jednej strony zostały objęte harmonizacją w zakresie

⁵⁷ Art. 20. „Unless otherwise agreed, the goods remain at the seller’s risk until the property therein is transferred to the buyer, but when the property therein is transferred to the buyer, the goods are at the buyer’s risk whether delivery has been made or not. Provided that where delivery has been delayed through the fault of either buyer or seller the goods are at the risk of the party in fault as regards any loss which might not have occurred but for such fault”.

⁵⁸ Art. 11.1 litery od A do C.

⁵⁹ Gwarancje (*warranties*) jako mniej poważne wady umożliwiają jedynie uzyskanie odszkodowania bądź obniżenia wartości przedmiotu umowy. Niedopełnienie warunku otwiera możliwość unieważnienia całej umowy.

⁶⁰ Art. 11.3. „In Scotland, failure by the seller to perform any material part of a contract of sale is a breach of contract, which entitles the buyer either within a reasonable time after delivery to reject the goods and treat the contract as repudiated, or to retain the goods and treat the failure to perform such material part as a breach which may give rise to a claim for compensation or damages”.

terminologii, z drugiej zaś stanowiły kompromis między ich węższym zakresem istniejącym w prawie szkockim a szerszym w prawie angielskim przed 1893 r. Najważniejszym obowiązkiem sprzedawcy było przeniesienie na nabywcę własności sprzedawanej, chyba że strony postanowiły inaczej. Rozumiano przez to, że sprzedawca ma prawo do rozporządzania rzeczą, a kupujący uzyska na niej spokojne posiadanie, zaś całość transakcji odbędzie się bez naruszenia praw osób trzecich⁶¹. W przypadku gdy sprzedaż dokonywana jest w wyniku akceptacji oferty, sprzedawca odpowiadał za zgodność towaru z ofertą, a gdy dokonywano sprzedaży na podstawie próbki, że całość zamówienia będzie posiadała jakość tożsamą z zaakceptowaną próbką⁶².

Artykuł 14 konstytuuje generalną zasadę braku ustawowej gwarancji jakości rzeczy sprzedawanej⁶³, co stanowiło odstępstwo od istnienia takiej zasady w prawie szkockim, jednak wprowadza ją w określonych przypadkach:

- a) gdy sprzedający w sposób wyraźny lub dorozumiany zapewnia o tym, iż przedmiot może być wykorzystany w określonym celu – w takiej sytuacji sprzedawca odpowiada, gdy przedmiot sprzedaży nie posiada takiej cechy⁶⁴;
- b) gdy sprzedający w sposób zawodowy trudni się sprzedażą przedmiotów o określonej jakości; uprawnienie do żądania przedmiotów o odpowiedniej jakości nie obowiązuje jednak w sytuacji, gdy rzecz był przedmiotem oględzin kupującego, który ewentualny defekt winien był zauważyć i zgłosić, czego jednak zaniechał⁶⁵;

⁶¹ Art. 12. „In a contract of sale, unless the circumstances of the contract are such as to show a different intention, there is:

(1) An implied condition on the part of the seller that in the case of a sale he has a right to sell the goods, and that in the case of an agreement to sell he will have a right to sell the goods at the time when the property is to pass:

(2) An implied warranty that the buyer shall have and enjoy quiet possession of the goods:

(3) An implied warranty that the goods shall be free from any charge or encumbrance in favour of any third party, not declared or known to the buyer before or at the time when the contract is made”.

⁶² Art. 13. „Where there is a contract for the sale of goods by description, there is an implied condition that the goods shall correspond with the description; and if the sale be by sample, as well as by description, it is not sufficient that the bulk of the goods corresponds with the sample if the goods do not also correspond with the description”.

⁶³ Art. 14. „Subject to the provisions of this Act and of any statute in that behalf, there is no implied warranty or condition as to the quality or fitness for any particular purpose of goods supplied under a contract of sale, except as follows (...)”.

⁶⁴ Art. 14.1. „Where the buyer, expressly or by implication, makes known to the seller the particular purpose for which the goods are required, so as to show that the buyer relies on the seller’s skill or judgment, and the goods are of a description which it is in the course of the seller’s business to supply (whether he be the manufacturer or not), there is an implied condition that the goods shall be reasonably fit for such purpose, provided that in the case of a contract for the sale of a specified article under its patent or other trade name, there is no implied condition as to its fitness for any particular purpose”.

⁶⁵ Art. 14.2. „Where goods are bought by description from a seller who deals in goods of that description (whether he be the manufacturer or not), there is an implied condition that the goods shall be of merchantable quality; provided that if the buyer has examined the goods, there shall be no implied condition as regards defects which such examination ought to have revealed”.

- c) gdy określona jakość wynika ze zwyczaju (*usage of trade*) – bądź to obowiązującego w danej branży bądź w danym miejscu⁶⁶;

Powyższy system jest trudny do oceny – z jednej strony przypadki dorozumianej gwarancji jakości sformułowano bardzo ogólnie, przez co mogły znaleźć stosunkowo częste zastosowanie. Z drugiej zaś strony rezygnacja z mechanizmu domniemania gwarancji jakości ma ten istotny wpływ na ewentualny proces dochodzenia przez nabywcę swoich praw, iż to na niego został przerzucony ciężar udowodnienia istnienia stosownych zapewnień w miejsce nałożenia na sprzedawcę ciężaru obalenia domniemania prawnego.

6. Zakończenie

Uwzględniając samą systematykę ustawy, w której znajdują się zapisy o odrębnym stosowaniu części ustawy w Szkocji oraz odmiennosc regulacji w zakresie gwarancji i warunków⁶⁷, można by uznać, że ustawa jest próbą pogodzenia obu systemów prawnych przy wprowadzeniu mechanizmów chroniących ich odrębności.

Głębsza analiza tekstu każe jednak sądzić, że w sprawach węzłowych, w sytuacji różnic, ustawa przyjmowała za obowiązujące rozwiązania angielskie. Jednak biorąc pod uwagę, że ustawa była początkowo projektowana dla Anglii i jej kolonii, a uwzględnienie Szkocji było wynikiem specyficznego lobbingu, należy stwierdzić, że nawet jeśli ustawa doprowadziła do anglicyzacji w zakresie sprzedaży towarów oraz utrwalenia się podziału na odrębne regulacje sprzedaży ruchomości i nieruchomości, to była to anglicyzacja oczekiwana przynajmniej przez część społeczeństwa szkockiego. Proces ten wiązał się z otwarciem dla szkockich kupców rynku handlowego południowej metropolii i jej kolonii, co z perspektywy rozwoju Szkocji w XIX i XX w. należy uznać za korzystny czynnik przyczyniający się do rozwoju kraju.

Bibliografia

I. Źródła

Prawo brytyjskie

Mercantile Law Amendment Act (Scotland) z 1856 r. (19 & 20 Vict. c. 60)

Mercantile Law Amendment Act z 1856 r. (19 & 20 Vict. c. 97)

Bills of Exchange Act z 1882 r. (45 & 46 Vict. c. 61)

⁶⁶ Art. 14.3. „An implied warranty or condition as to quality or fitness for a particular purpose may be annexed by the usage of trade”.

⁶⁷ Przykładowo: art. 4.4, 11.2, 22.3, 24.3 czy 26.3.

Partnership Act z 1890 (54 Vict., c. 39)

Sale of Goods Act z 1893 r. (56 & 57 Vict. c. 71)

Marine Insurance Act z 1906 (8 Edw. 7. c. 41)

Prawo szkockie

Balfour of Pittendreich J., *Practicks*, Edinburgh 1754.

Bell G.J., *Commentaries on the Law of Scotland and on the Principles of Mercantile Jurisprudence*, Edinburgh 1810.

Dalrymple J., Viscount of Stair, *The Institutions of the Law of Scotland, deduced from its Originals and collated with the Civil, Canon and Feudal Laws and with the Customs of neighboring Nations*, Edinburgh 1681.

Erskine J., *Principles of the Law of Scotland in the Order of Sir George Mackenzie's Institutions of that Law*, Edinburgh 1754.

Erskine J., *The Institutes of the Law of Scotland*, Edinburgh 1765.

Hope T., *Practical Observations Upon Divers Titles of the Law of Scotland*, Edinburgh 1726.

MacDouall A., Lord Bankton, *Institute of the Laws of Scotland in Civil Rights, with Observations upon the Agreement of Diversity between them and the Laws of England in Four Books. After the General Method of the Viscount of Stair's Institutions*, Edinburgh 1751-1753.

II. Literatura

Bell W., *A Dictionary and Digest of the Law of Scotland: With Short Explanations of the Most Ordinary English Law Terms. To which is Added a Supplement, Containing an Analysis of the Court of Session Act, the Advocation and Suspension Act, the Diligence Act, and the Entail Excambion Act*, Edinburgh 1838.

Brown R., *Notes and Commentaries on the Sale of Goods Act 1893*, Edinburgh 1895.

Cairns J.W., *Institutional Writings in Scotland Reconsidered*, [w:] A. Kiralfy, H.L. MacQueen (Eds.), *New Perspectives in Scottish Legal History*, London 1984.

Chalmers M.D., *An Experiment in Codification*, "The Law Quaterly Review" 1886, vol. 6.

Gordon W.M., *Sale*, [w:] R. Zimmermann (ed.), *A History of Private Law in Scotland*, Vol. 2: *Obligations*, Oxford 2000.

Luig K., *The Institutes of National Law in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, "Juridical Review" 1972, vol. 17.

MacQueen H., *Europeanisation of Contract Law*, [w:] L. DiMatteo, Q. Zhou, S. Saintier, K. Rowley (Eds.), *Commercial Contract Law: Transatlantic Perspectives*, Cambridge 2013.

Reid E., *Mixed but Not Codified: The Case of Scotland*, [w:] J. Rivera (ed.), *The Scope and Structure of Civil Codes*, New York 2014.

Robertson Christie J., *The Sale of Goods Act 1893 and Recent Cases*, “Judicial Review” 1897, vol. 9.

Smout T.C., *Anglo-Scottish Relation from 1604 to 1900*, Oxford 2005.

The Law Commission Report on a Reference under Section 3(1)(e) of the Law of Commissions Act of 1964 on Sale and Supply of Goods, May 1987.

Zhou Q., DiMatteo L., *Three Sales Laws and Common Laws of Contracts*, [w:] L. DiMatteo, M. Hogg (Eds.), *Comparative Contract Law: British and American Perspective*, Oxford 2016.

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest analiza treści brytyjskiej ustawy o sprzedaży towarów z 1893 r. oraz zmian, jakie wprowadziła ona na gruncie dotychczasowych odrębnych regulacji prawa szkockiego i angielskiego. W treści artykułu autor przedstawia dotychczasowy kształt regulacji kontraktu w prawie szkockim na podstawie zbiorów orzecznictwa oraz dzieł pisarzy instytucjonalnych, a w dalszym zakresie dokonuje wyodrębnienia najistotniejszych sfer różniących regulacje prawne obu Królestw oraz analizy brytyjskiej ustawy pod kątem wyboru przyjętych rozwiązań prawnych. Tezą autora pracy jest założenie anglicyzacji rozwiązań szkockich w zakresie sprzedaży towarów, który to proces jednak nie miał charakteru przymusowego, a był wynikiem efektywnego lobbingu części szkockiego społeczeństwa u schyłku XIX w.

Słowa kluczowe: prawo szkockie, prawo brytyjskie, sprzedaż towarów, ustawa o sprzedaży towarów z 1893 r.